

УДК 069.01(477)(092)

В. С. Прокопчук,
м. Кам'янець-Подільський

Микола Федотович Біляшівський: біля витоків національного музейного будівництва

У статті простежується життєвий шлях і аналізується музейна та пам'яткоохоронна діяльність М.Ф. Біляшівського, його зв'язки з подільськими музейниками, пам'яткознавцями.

Ключові слова: М. Ф. Біляшівський, музей, пам'ятка, охорона старожитностей, археологія.

Микола Федотович Біляшівський – постать знана, хрестоматійна. Йому присвячено низку публікацій. Зокрема, Андрій Вінницький ще 1926 року, зразу ж після смерті Миколи Федотовича, присвятив йому біографічну розвідку з акцентом на музейну діяльність [2]. Не обійшли увагою внесок ученого енциклопедії, довідники, здебільшого акцентуючи на його археологічних дослідженнях. Однак «Українська радянська енциклопедія» 1977 року зовсім не згадує внеску М.Ф. Біляшівського в охорону пам'яток історії і культури, а музейну працю вченого зафіксувала одним коротким реченням: «Б. багато зробив для розвитку музейної справи» [14, с. 466]. У «Довіднику з історії України» 2001 року пам'яткоохоронна діяльність М. Ф. Біляшівського обмежена рамками 1917–1918 рр., хоч і в наступні роки не припиняв він цієї роботи, 1919 року навіть увійшов до складу створеного більшовицькою владою Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини (ВУКРПМІСу) [5, с. 74]. Зверталися до наукового доробку Миколи Федотовича і сучасні дослідники [3; 6; 8; 9; 10; 11].

Мета цієї статті полягає в тому, щоб, окресливши основні віхи життєвого шляху і наукової діяльності, дослідити внесок Миколи Федотовича в національне музейне будівництво, охорону пам'яток старовини, його зв'язки і взаємодію з подільськими дослідниками-музейниками, пам'яткоохоронцями.

Для початку звернемося до життєвої хроніки ученого.

Народився М. Ф. Біляшівський 12 жовтня 1867 року в м. Умані, що на Черкащині, у сім'ї учителя духовного училища. Через два роки родина (у Миколи було ще два брати) перебралася до с. Острійок недалеко Білої Церкви, де батько

обійняв парафію. А звідти після смерті матері – до Києва. Батько спочатку був священиком Лук'янівської в'язниці, згодом – Стрітенської церкви на Сінному базарі. У 1877–1887 рр. Микола навчався в Київській другій гімназії. У гімназійні роки займався нумізматиною, часто бував у церковно-археологічному музеї, де познайомився із завідувачем М. І. Петровим, прилучився до збору експонатів [2, с. 1-2]. Вищу освіту здобував у Київському (1887–1891), Новоросійському та Московському університетах (1892–1893).

В університеті прилучився до археологічних досліджень, у київських часописах опублікував розвідки «Юрійівська божниця біля Остра», «Музей Духовної академії», «Про охорону старовини» [2, с. 3].

1887 року з професором В. Б. Антоновичем брав участь у розкопках могильника в с. Ягнятин на Сквирщині. 1890 року здійснив екскурсію берегом Дніпра аж до річки Рось. У с. Пекарі знайшов у селян чимало речей княжої доби, у такий спосіб відкривши на Княжій Горі біля Канева літописне місто Родень (980 р.) [7, с. 295].

1892 року на запрошення професора Д. М. Анучина виїхав до Москви, став вільним слухачем природничого факультету Московського університету й одночасно працівником архіву Міністерства юстиції. Тут поринає в наукове життя. До його статусу члена Московського археологічного товариства 1892 року добавляється членство в Московському товаристві природознавства, антропології та етнографії при Московському університеті, участь у нумізматичному товаристві. Контакти і науковий досвід, здобутий у Москві, посилили його дослідницький потенціал.

1894–1897 рр. провів у Польщі, завідував архівом фінансового управління у Варшаві, відкрив і ввів до наукового обігу низку документів з історії України, допомагав українським історикам, зокрема М. С. Грушевському, у пошуку необхідних архівних матеріалів. У Варшаві познайомився з бароном Ф. Р. Штейнгелем, власником маєтків на Волині, запропонував йому відкрити музей історії Волині [2, с. 4].

Повернувшись до Києва, очолив бібліотеку політехнічного інституту, перейнявся думкою про створення в Києві музею української старовини та мистецтва. 1899 року ввійшов до правління Київського товариства старовини і мистецтв, яке займалося створенням музею – будівництвом приміщення, збором експонатів, з 1902 по 1923 рр. був директором Київського художньо-промислового і наукового музею [11].

В умовах Першої світової війни та національно-визвольних змагань 1917 – 1920 рр. багато сил віддав охороні пам'яток історії і культури. 1919 року був обраний дійсним членом Української академії наук при кафедрі української археології, 1921 року ввійшов до складу Археологічної комісії ВУАН, 1922-го – Археологічного комітету ВУАН, з 1924 року – до Всеукраїнського археологічного комітету.

Брав участь у громадсько-політичному житті. 1906 року обраний до Державної думи. 1911 року обирався земським гласним Канівського повіту, а 1914-го – гласним Київського губернського земського зібрання. Був членом УПСР, членом Української Центральної Ради [11, с. 103].

Останні роки важко хворів. 1923 року здав обтяжливу посаду директора і зайнявся науковою роботою. Помер 21 квітня 1926 року.

У нашому дослідженні торкнемося лише його музейної і пам'яткоохоронної діяльності.

Як твердив Андрій Вінницький, колега по музейній роботі, ще в 6–7 років Микола Федотович захопився збором мінералів і з чималою торбиною зібраного приїхав до Києва. Невелика батькова колекція монет викликала інтерес до нумізматики, з 1888 року відвідував засідання київських нумізматів, познайомився з членами гуртка С. Боділевським, О. Новицьким, М. Леопардовим, М. Чудовським, К. Болсуновським, М. Черньовим. Найбільше знань з нумізматики та археології почерпнув у Миколи Петровича Черньова [2, с. 1 – 2].

Ставши гімназистом, потягнувся до музею Київської духовної академії, допомагав професору М. І. Петрову збирати і впорядковувати музейні експонати, відвідував його екскурсії. З того часу увага до музеїв, їх структури, наукового

потенціалу експозицій, організації дослідницької та популяризаторської роботи щоразу зростала. На час знайомства у Варшаві з волинським дідичем бароном Федором Штейнгелем Микола Федотович вже мав чималий досвід, уміння, а головне – бажання зайнятися музейною справою на професійному рівні.

Барон був не тільки успішним господарем, а й талановитою і небайдужою людиною як до оточуючих, так і до справ державних. Вивчав минуле, збирав старожитності, мав цінні колекції. І коли М. Ф. Біляшівський порадив йому упорядкувати наявне і, доповнивши новими експонатами, створити музей, той охоче пристав на пропозицію, запросивши Миколу Федотовича до співпраці.

Постало питання концепції музею. На той час на Волині діяло два церковних музеї: створене 1887 року у Володимирі-Волинському Давньосховище, яке очолював О. М. Дверницький, та музей старожитностей, 1890 року створений у луцькому Троїцькому соборі. Їх оформлення, як і структура, були типовими: церковне начиння, одяг, портрети священнослужителів, ікони, бібліотека пам'яток друку і письма, архів грамот, актів, листів, карт, планів тощо. Микола Федотович бачив музей Волині іншим. На його думку, він мав відображати господарське життя, побут, історію і культуру краю. У фонді 366-му Державного архіву Рівненської області збереглося чимало документів, які дають можливість простежити процес створення музею. Справа 44, наприклад, містить опис документів, придбаних бароном Федором Рудольфовичем Штейнгелем для музею, у тому числі – акти 1539–1578 рр. [12, с. 212]. Збиранням експонатів займався і Микола Федотович, влітку 1895 року подорожуючи селами Волині. У букіністів викупляв книги про Волинь. Водночас розробляв план музею, який мав складатися з відділів природничого, культурно-історичного та підвідділів, котрі б розкривали доісторичне минуле через експонування археологічних експонатів, антропологію, етнографію, історію краю. Передбачив функціонування при музеї краєзнавчої бібліотеки, архіву і фонотеки. Наповненню цих відділів експонатами й було підпорядковане його життя як на Волині, так і у Варшаві. «Відтоді, – згадував пізніше, – протягом кількох років я щоліта, а то й узимку, бував у Городку і працював у музеї» [2, с. 5]. В результаті 1896 року в Городку, побіля Рівного, постав

один з кращих на Волині краєзнавчих музеїв, який мав природничий, географічний, антропологічний, етнографічний відділи, бібліотеку рідкісних книг та журналів, музейний архів.

Не покидав М. Ф. Біляшівський Городоцький музей своєю увагою аж до початку Першої світової війни, досліджував Волинь. Недарма вдячні рівненчани одну з вулиць в обласному центрі назвали його ім'ям.

До Києва Микола Федотович повернувся в розпал підготовки XI археологічного з'їзду й опинився серед активних ініціаторів та організаторів національного музею. З метою його створення ще в квітні 1897 року було засноване Київське товариство старовини і мистецтв на чолі з Богданом Івановичем Ханенком (1850–1917) – відомим промисловцем, колекціонером і меценатом. Комітет ставив завданням організувати збір пам'яток старовини і мистецтва України, відкрити національний музей, організувати на основі його колекцій науково-просвітницьку роботу. Комітет був сформований на зразок наукового товариства – обирались почесні члени, дійсні (члени – засновники), кандидати в дійсні, члени-кореспонденти. За час діяльності в складі Комітету працювало близько 150 осіб, у тому числі В. Антонович, Д. Дорошенко, О. Левицький, І. Огієнко, Н. Полонська-Василенко, В. Хвойка, Д. Щербаківський, подоляни Ю. Сіцінський, І. Зборовський, Ю. Александрович. 27 жовтня 1899 року до складу правління Комітету було обрано і М. Ф. Біляшівського, вже відомого на той час археолога, музейника, дослідника. Він одразу включився в збір експонатів, тісно контактуючи з українськими та російськими археологами – членами Московського археологічного товариства, його головою графінею П.С. Уваровою. Оцінюючи доробок Миколи Федотовича, його організаторський талант та високу комунікабельність, вона рекомендувала його на посаду директора створюваного музею. 1899 року писала Б. І. Ханенку: «Повернувшись з Києва, багато і часто думаю про нього, і усіх вас, про ваш музей, про наш майбутній з'їзд і про виставку. Думаючи про музей і дуже цікавлячись його майбутнім розвитком і облаштуванням, мені приходить на думку рекомендувати вам на директора Миколу Федотовича Біляшівського, члена нашого археологічного товариства, людину молоду, рухливу, обізнану, яка вже попрацювала для археології.

Думаю, що він був би для вас спідручним і придатним і, знаходячись постійно при справі і археологічних колекціях, ще більше став би займатися наукою взагалі і археологією зокрема» [2, с. 6].

Активною діяльністю в складі Київського товариства старовини і мистецтв протягом наступних днів він довів свою здатність бути вправним організатором наукової і популяризаторської роботи, тому 19 лютого 1902 року, ще за два роки до відкриття, був обраний директором музею.

1900 року в статті «К вопросу о программе Киевского музея древностей и искусств», вміщеній в «Археологической летописи Южной России» [1], обґрунтував план «обласного культурно-історичного» музею в складі п'яти відділів: антропологічного, історичного (доісторичний та історичний періоди), художнього, художньо-промислового та етнографічного. Вони мали комплексно розкрити історію, матеріальне та духовне життя населення України. Невід'ємною складовою музею вважав бібліотеку довідкової літератури, художніх видань, стародруків, рукописів, архів.

30 грудня 1904 року музей був урочисто відкритий і став називатися Київським художньо-промисловим і науковим музеєм. Можна було б на цьому й зупинитися і перевести життя в більш спокійний ритм. Але не таким був Микола Федотович. «Се був щасливий випадок..., що на чолі новозаснованого музею опинилася людина, так добре підготовлена, з такою яскравою науково-художньою інтуїцією, з незвичайно широким кругом інтересів, з незвичайною енергією і витривалістю...», – характеризував його М. С. Грушевський [4].

Щоб наповнити музей експонатами, які б відповідали профілю художньо-промислового, він загорівся ідеєю виставки кустарних виробів і предметів ужиткового мистецтва. На цьому етапі залучив до справи й подолян – Ю. Сіцінського, І. Зборовського, Ю. Александровича – і ті активно взялися за пошук, збір і закупівлю цінних речей, аби достойно представити Поділля на цій виставці. Його ідею виставки під назвою «Українська хата» підтримало правління Київського товариства старожитностей і мистецтв, створило спеціальну комісію, звернулося до генерал-губернатора за дозволом. І дозвіл був отриманий, але з невеликою

поправкою: виставка мала називатися «Першою південноросійською виставкою ужиткового мистецтва і кустарних виробів». Термін проведення – 19 лютого – 1 травня 1906 року. Генерал-губернатор погодився з програмою підготовки і проведення виставки, підготовленою М. Ф. Біляшівським, видав циркуляр про сприяння в її організації.

Микола Федотович адресував на місця сотні листів, ще більше отримував з різних кінців України. Частину таких листів у монографії «Іполит Зборовський (1875–1937). На перехресті двох епох» представив відомий дослідник кооперативного руху в Україні, краєзнавець Поділля В. П. Рекрут. Вони засвідчують інтенсивність пошуку, активну діяльність М.Ф. Біляшівського з організації виставки. «Вельмишановний Миколо Федотовичу, – писав у листі 13 квітня 1905 року подільський краєзнавець, музейник і пам'яткоохоронник І. Ч. Зборовський. – За гроші (10 р.), котрі Ви мені дали на сей місяць, на жаль, не удалось мені дістати писанок стільки, скільки я думав. Купив всього щось на 40 коп...» [13, с. 555]. А 29 липня 1905 року повідомляв: «Дістав чи картину, чи портрет Данила Нечая... Ще кращий і цікавіший килим є у людей, але не хотять продати... Середина гарна, а край! Ціле військо козацьке, вироблене на білому полі» [13, с. 557]. У наступному листі до М. Ф. Біляшівського Іполит Чеславович писав: «Одночасно з листом висилаю «малой скоростью» дещо придбане для музею, бо привезти не маю змоги...Разом з речами для музею посилаю для кустарного відділу 3 вишитих сорочки...» [13, с. 562].

Були й конфузні ситуації. У якогось діда І. Ч. Зборовський «виманив» унікальну за технікою виконання палицю і надіслав до Києва. Оскільки власник не погоджувався передати палицю музею, сказав йому, що палицю вкрали. Розгорівся конфлікт, який не змогла погасити й запропонована плата – дід погрожував судом. Іполит Чеславович писав Миколі Федотовичу: «Бий його коцюба! За українську давнину готов піти на Сахалін...» [13, с. 558].

Такий же характер носили стосунки Миколи Федотовича з іншими подолянами-кореспондентами Товариства. Відомо, що близько 80 предметів старовини зібрав і передав до Київського художньо-промислового і нукового музею

Юрій Семенович Александрович, у тому числі козацький нагрудний хрест, викуплений у «чорних» археологів. Його унікальність у тому, що в пустоту хреста козаки вкладали крихти землі з рідного обійстя як оберіг: пораненому в битві козаку нею засипали рану, а полеглому – очі [13, с. 72–73].

Дехто з дослідників вважає київську виставку 1906 року «зоряним часом» М. Ф. Біляшівського. І – небезпідставно. І. Ч. Зборовський, який частину етнографічного матеріалу завіз до Києва напередодні виставки, був вражений побаченням. На виставці експонувалося понад 6 тис. предметів: давніх вишивок (XVII – XVIII ст.) – 252, вишитих рушників – 514, хусток – 110, інших вишиванок – 1949, плахт – 52, килимів – 203, різьби по дереву – 128, гончарних виробів – 2079, гуцульських – 75, інших – 547 [13, с. 91; 15].

Кращі збирачі старовини М. Біляшівський, В. Бутович, Ю. Александрович, І. Зборовський, В. Підгаєцький, брати Д. і В. Щербаківські були відзначені. І. Ч. Зборовський, зокрема, отримав цінний подарунок [13, с. 92]. Там І. Ч. Зборовський вперше й побачився з М. Ф. Біляшівським, познайомився ближче. І це знайомство згодом відіграло значну роль у їх співпраці.

Микола Федотович постійно використовував виставки як засіб накопичення артефактів з метою їх наукового аналізу і популяризації.

З 15 лютого по 15 березня 1909 року проводилася «Друга південноросійська кустарна виставка». Вона відрізнялася від першої вищим рівнем художньої майстерності виробів, на ній широко було представлено Поділля. Ще ширшою була виставка 1911 року, де крім України своїми виробами ужиткового мистецтва і кустарних промислів була представлена й Росія, Європа, частково Схід. Кращі виставкові експонати попали до художньо-промислового відділу.

Музей поступово розширювався, був відкритий Шевченківський відділ та відділ «Старий Київ». Слід відмітити, що згодом колекції Київського міського художньо-промислового і наукового музею поповнили інші музеї, стали основою Національного музею історії України, Національного художнього музею України, Національного музею Т. Шевченка в Києві, Музею історичних коштовностей [8, с. 122].

Перша світова війна завдала відчутного удару Київському художньо-промисловому і науковому музею. 6 вересня 1915 року 6500 найбільш цінних експонатів були евакуйовані до Московського історичного музею (вироби із срібла, скла і порцеляни, рукописи тощо) [11, с. 112]. Микола Федотович залишився в музеї з тими експонатами, які не попали до списку евакуйованих. Однак – не надовго. Були призвані до війська усі чоловіки – працівники музею. Помер завідуючий археологічним відділом музею Вікентій Хвойка. Останніми були мобілізовані Данило Щербаківський і Микола Біляшівський.

Саме в цей час Микола Федотович відчув увесь трагізм культурної спадщини України, особливо у прифронтовій зоні – Галичині, Буковині, на Поділлі. Склалось так, що за клопотанням Союзу міст, який в Україні з 1915 року очолював барон Ф. Штейнгель, вони стали членами Комітету Південно-Західного фронту Всеросійського Союзу міст і були залучені до надання допомоги хворим і пораненим воїнам. Одночасно Микола Федотович займався і допомогою цивільному населенню прифронтової зони, організовуючи лавки, пункти харчування, контролюючи роботу санітарних служб, шпиталів. Від Російської академії наук отримав доручення збирати й облікувати пам'ятки історії і культури цього регіону [8, с. 120]. До справи залучав й інших. 2 липня 1916 року звернувся листом до І. Ч. Зборовського: «З осені мене запрошено бути уповноваженим «Комітета Юго-Западного фронта Всероссийского Союза городов», де я працюю, бо в музеї нема чого робити. Веду я діло снабження складів і лавок» і от тут я зараз же можу дати Вам місце – напр., у відділі фронтових крамниць, правда, на невелике спочатку жалування – 145 р. у місяць, але якби Ви взяли керувати крамницями, то і більше – 170–210 р. Так-що дуже Вас прошу згодитись і яко може швидше приїздити, бо діло не стоїть, і ось яке діло додаю: цими днями схожу до Комітету з пропозицією зібрання зразків народної творчості по Буковині й Галичині, для того, щоб потім прийти на поміч населенню, як пройде мій проект – доручу це діло Вам» [13, с. 584].

У вересні 1916 року подолянин І. Ч. Зборовський виїхав на Буковину. За кілька місяців своєї праці він зібрав кількасот виробів – сотню буковинських сорочок, кахлевий камін з Косова роботи Барвінського і чимало іншого [13, с. 187].

Ці та інші врятовані М. Біляшівським, Д. Щербаківським, І. Зборовським, А. Гуцало, Г. Красицьким експонати поповнили художньо-промисловий і науковий музей, а 1917 року демонструвалися на виставці «Народне мистецтво Буковини та Галичини» [8, с. 120].

З початком Української революції 1917 – 1920 рр. співпраця М. Ф. Біляшівського з Союзом міст завершилася. На Всеукраїнському національному конгресі 8 квітня 1917 р. він був обраний до Української Центральної Ради від Київської губернії. Його пам'яткоохоронна діяльність набула вищого розмаху. Війна поглибила не тільки політичну кризу, а й кризу моралі. Руйнувалися пам'ятники, розкрадалися і нищилися бібліотеки, архіви, картинні колекції поміщицьких маєтків. Микола Федотович прийняв пропозицію і став комісаром з охорони пам'яток старовини в Києві. Однак проблема охорони пам'яток одним Києвом не обмежувалася. Виникла потреба в структурі, яка б протиставила нищенню пам'яток організаторські й пропагандистські зусилля в масштабах усієї України. 12 травня 1917 року у Києві постав Центральний комітет охорони пам'яток старовини і мистецтва, який очолив М. Ф. Біляшівський. Серед його дійсних членів були М. Грушевський, Д. Дорошенко, О. Грушевський, І. Стешенко, Д. Щербаківський, М. Петров, М. Василенко, П. Нарбут, М. Мурашко, Ф. Штейнгель, Д. Яворницький, подоляни Ю. Сіцинський, І. Зборовський, К. Широцький, О. Бабенко, Ю. Александрович [12, с. 49]. На місця направлялись листи, а також уповноважені ЦКОПСІМу для вирішення конкретних пам'яткоохоронних питань. За ініціативи Ю. Александровича, О. Бабенка та В. Ващенка того ж року у Вінниці було створене «Подільське товариство охорони культурно-історичних цінностей», його відділення у містах Поділля, а згодом – Подільський обласний художньо-промисловий і науковий музей як місце збереження і використання старожитностей.

Оскільки ЦКОПСІМу бракувало адміністративних важелів, його члени зніціювали створення в Генеральному секретарстві народної освіти відділу музеїв та охорони пам'яток, який очолив М.Ф. Біляшівський, у такий спосіб об'єднавши зусилля владного органу і структури громадянського суспільства в боротьбі за збереження національної культурної спадщини. Це дало можливість навіть

виступити проти рішення Міністерства внутрішніх справ про зняття пам'ятників царських часів і 18 квітня 1918 року прийняти спільне рішення ради відділу і ЦКОПСІМу про залишення на старих місцях пам'ятників князю Володимиру, Б. Хмельницькому.

Пам'яткоохоронці зробили свій внесок і в справу герботворення. Окрім того, рада ЦКОПСІМу зажадала, щоб «герби старої влади, які входять до складу орнаменту історичних пам'яток, повинні залишатися на місцях» [12, с. 50].

Втручались пам'яткоохоронці в справи охорони пам'яток на Поділлі, зокрема в селах Молочка і Пединка, що належали княгині Любомирській, поміщика й археолога Мазаракі в с. Голубівка та ін. [12, с. 51].

1918 року він очолював відділ охорони пам'яток Головного управління мистецтв та національної культури Української Держави, підготував проект пам'яткоохоронного закону, який, нажаль не був прийнятий. М.Ф. Біляшівський входив до складу Культурної комісії української мирної делегації на переговорах з РСФРР, добиваючись повернення національних пам'яток з Росії в Україну. 1919 року був членом Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини [7, с. 295].

Авторитет М.Ф. Біляшівського як науковця посилено обрання 31 травня 1919 року в дійсні члени Української академії наук, а також – почесним академіком Української академії мистецтв.

Останні роки Микола Федотович часто хворів. За день до смерті працював у музеї. Помер у ніч на 21 квітня 1926 року і був похований на хуторі «Княжа Гора» біля Канева. А через три роки розпочалися масові репресії – більшовицька влада розпочала розправу з національно свідомими, патріотично налаштованими українцями, у першу чергу з тими, хто брав активну участь в Українській революції 1917 – 1920 рр. Наталія Полонська – Василенко віднесла академіків та інших наукових працівників ВУАН, яких із-за смерті обминули фізичні репресії, до розряду «вчасно померлих».

Микола Федотович залишив по собі чималу наукову спадщину – понад 300 наукових праць з археології, музеєзнавства, пам'яткознавства, історії, етнографії, нумізматики [5, с. 74].

Він у силу обставин виявився біля витоків українського національного музейного будівництва, теоретично обґрунтувавши принципи й методи створення і організації діяльності музею. Особливо наголошував на значенні музеїв в організації освіти і виховання молоді. На прохання директора Департаменту позашкільної освіти Генерального секретарства освіти УЦР Софії Русової розробив програму створення музею і поради щодо використання екскурсій в навчально-виховній роботі, які вона розмістила в «Програмі місцевого (повітового, районного) музею» [6, с. 166].

Його доробок у галузі археології позначився не тільки низкою археологічних досліджень і наукових друкованих праць, а, головне – відкриттям Княжої Гори неподалік Канева та історичного міста Родень.

Завдяки зусиллям М.Ф. Біляшівського в Українській Народній Республіці з'явилася низка громадських та державних пам'яткоохоронних осередків і було врятовано від знищення тисячі об'єктів культурної спадщини.

Він об'єднав навколо ідеї створення музеїв з виразним українським обличчям та охорони національної культурної спадщини сотні українських патріотів – краєзнавців, музейників, пам'яткоохоронців, серед яких було чимало подолян, насамперед – Ю. Сіцинський, К. Широцький, І. Зборовський, Ю. Александрович та інші.

Список використаних джерел:

1. Беляшевский Н.Ф. К вопросу о программе Киевского музея древностей и искусств / Археологическая летопись Южной России. – 1900. – С. 31 – 38.
2. Вінницький А. Микола Теодотович Біляшівський, його життя та музейна робота / Андрій Вінницький. – Київ, 1926. – 13 с.
3. Гаврилюк С.В. М. Біляшівський про вивчення та збереження історичних пам'яток (на прикладі Волині, Холмщини і Підляшшя) // Історико – політичні проблеми сучасного світу. – Чернівці, 2001. – Т. 8. – С. 18 – 29.
4. Грушевський М. Академік М.Ф. Біляшівський: [некролог] // Україна. – 1926. – № 2–3. – С. 238.
5. Довідник з історії України. – 2-ге вид., доопр. і доп. – Київ: Генеза, 2001. – 1136 с.
6. Заремба С.З. Українське пам'яткознавство: історія, теорія, сучасність: монографія / Сергій Заремба. – Київ: Логос, 1995. – С. 446.

7. Енциклопедія історії України / [редкол.: Смолій В.А., голова та ін.]. – Київ: Наук. думка, 2003. – Т. 1: А – В. – 671 с.
8. Ковалевська О.О. Діяльність Миколи Біляшівського в роки Першої світової війни / О.О.Ковалевська // Укр. іст. журн. – 2008. – № 2. – С. 119 – 128.
9. Нестуля С. Невідомі сторінки автобіографії М.Ф. Біляшівського // Титульний етнос: Здобутки, втрати. – Полтава; Опішне, 2002. – С. 24 – 28.
10. Піскун В. М.Ф. Біляшівський – вчений і державний діяч // 100 років Державного музею українського народного декоративного мистецтва. – Київ, 2001. – С. 32 – 38.
11. Попельницька О.О. М.Ф. Біляшівський – перший директор Національного музею України / О.О. Попельницька // Укр. іст. журн. – 2008. – № 2. – С. 100 – 118.
12. Прокопчук В.С. Під егідою Українського комітету краєзнавства: монографія / В.С. Прокопчук. – Кам'янець – Подільський: Абетка – Нова, 2004. – 312 с.
13. Рекрут В.П. Іполит Зборовський (1875 – 1937). На перехресті епох: монографія / Валерій Рекрут. – Вінниця: Меркьюрі – Поділля, 2014. – 768 с.
14. Українська радянська енциклопедія. – 2-ге вид. – Київ: Головна редакція УРЕ, 1977. – Т. 1: А – Борода. – С. 466.
15. Ходак І. Данило Щербаківський про Першу південноросійську кустарну виставку: стратегія дій / Ірина Ходак // Народна творчість та етнологія. – Київ, 2007. – № 2. – С. 53.
16. Шевчук С. Дослідники волинських скарбів / Степан Шевчук // Волинські дзвони: краєзн. альманах. – Рівне: Ліста, 1995. – С. 20.

The article traces the life and examines the activities of the museum and monument MF Bilyashivsky, his ties to Podolsk museum workers, pam'yatkoznavtsyamy.

Key words: *M.F. Bilyashivsky, museum, monument, protection of antiquities, archeology.*